

Marijan Jurčević

ANTROPOLOŠKI UZROCI ZLA

Prof. dr. sc. Marijan Jurčević, Teologija u Rijeci

UDK: 291.7:231/233

Izlaganje na znanstvenom skupu

Prisutnost zla u svijetu i čovjeku vječno izaziva pitanje: odakle i zašto je prisutno zlo? To su pitanje postavljale sve religije i sve kulture. Isto tako svi su pokušali tražiti izlaz i rješenje.

‘Izvire’ li zlo iz svemira, Boga ili bogova ili iz čovjeka? U ovome tipiziranju izvora zla postoje razna tumačenja i ‘rješenja’.

Jedan je od pokušaja razjašnjenja podrijetla zla i grijeha i vjerovanje o istočnom grijehu. Biblija ‘oslobađa’ Boga od odgovornosti za zlo i grijeh i prebacuje ju na čovjeka i njegovu slobodu. Istina, biblijski govor o istočnom grijehu dosta je metaforičan pa nam ga je do danas teško potpuno razumjeti. Osim na početku Biblije, druge knjige uopće ne govore o istočnom grijehu. Isus se također ne osvrće na istočni grijeh. Pavao ga vraća u svijet, ali više da objavi Isusovu spasiteljsku univerzalnost negoli univerzalnost istočnog grijeha.

Sv. Augustin prvi je razradio nauk o istočnom grijehu radi odbacivanja pelagijanizma i manihejzima. I stavio ga na odgovornost ljudske slobode. A tek će Tridentinski koncil, uvjetovan luteranizmom, iznijeti stav prema istočnom grijehu i krštenju.

A ‘novo vrijeme’ postavlja radikalno pitanje: tko je odgovoran za zlo u čovjeku i svijetu? Odakle dolazi zlo? Je li izvor Bog ili čovjek ili proces svemirskog razvoja?

Uz sve pokušaje tumačenja, podrijetlo zla ostaje nam neprotumačivo. A i sam Isus ne daje tumačenje izvora zla iako nije ostao nijem pred njim. Njegov život biva najveće osvjetljenje zla. I ono je očitovanje djela Božjih. Tako besmisao zla dobiva svoje ispunjenje u Isusu Kristu. Putem njega nadilazi se svako zlo. I tako se ljubav pokazala jačom od zla.

Gljučne riječi: *zlo, istočni grijeh, Bog, narav, sloboda, nasljedstvo.*

* * *

I. ISTOČNI GRIJEH UZROK NASILJA?

Postavlja se osnovno religiozno i antropološko pitanje; je li istočni grijeh izvor zla, pa i zla nasilja? Nauk o iskonskom grijehu formuliran je u *Katekizmu Katoličke Crkve*: ‘Popuštajući zavodniku Adam i Eva čine *osobni grijeh*, ali taj grijeh zarazuje svu ljudsku narav, koju će oni prenijeti u *palom stanju*.“ (br. 404). I precizira: „Iako je svakome vlastit, istočni grijeh nema ni u kojem Adamovu potomku biljeg osobne krivnje. To je nedostatak izvorne svetosti i pravednosti, ali ljudska narav nije potpuno pokvarena: ona je u vlastitim naravnim silama ranjena, podvrgnuta je neznanju, patnji i vlasti smrti, sklona je grijehu...“ (br. 405).

Ovaj je nauk tretirana na više koncila, a definitivnu je definiciju dobio na Tridentinskom koncilu. I bio je objektom mnogih diskusija i neslaganja. Neki su ga nazvali ‘zajedničkim neprijateljem’ (Cassirer) filozofa. „Veliki napad mislilaca XVIII. stoljeća usmjeren je protiv ideje istočnog grijeha, optužujući ga da devalorizira čovjeka i da niječe pojam napretka.“¹ A meni nije cilj izložiti problematiku istočnog grijeha nego pojasniti postoji li povezanost između nasilja i nasljednog čovjekova manjka. Također ću reći ukratko put do današnje formulacije shvaćanja i vjerovanja o istočnom grijehu.

A. M. Dubarle naglašava da istočni grijeh nikada nije bio izričit objekt dogmatske definicije, više se radi o zajedničkom naučavanju u tradiciji Zapada, dok se Istok tim pitanjem posebno ne bavi. A na Zapadu su se na ovo pitanje osvrnula zadnja tri koncila: Tridentinski (1546.), Prvi vatikanski (1870.) i Drugi vatikanski (1965.). Tridentinski koncil donio je jedan dekret, dok je Drugi vatikanski sabor odbacio pripravljeni dekret o istočnom grijehu.²

Ova neizdiferenciranost dogme o istočnom grijehu ipak ga ne odbacuje niti umanjuje. Prema K. Rahneru, “treba računati s činjenicom da u teologiji i navještaju postoji i mora postojati izvjesna jezična regulativa i da je upravo povijest formuliranja iskustva vjere *de facto* tekla tako da je ta riječ prisutna i da se ne može ukloniti privatnom samovoljom pojedinca“.³ Pa K. Rahner dodaje kako propo-

1 G. MINOIS, *Les origines du mal. Une histoire du péché originel*, Fayard, 2004., str. 227.

2 Usp. G. H. BAUDRY, *Le péché originel*, Beauchesne, 2000., str. 184 i dalje.

3 K. RAHNER, *Temelji kršćanske vjere: uvod u pojam kršćanstva*, Ex libris, Rijeka, 2007., str. 135.

vijedanje i kateheza trebaju stavljati naglasak na iskonsko spasenje pa onda govoriti o istočnom grijehu.

Već je skolastika razlikovala i pojašnjavala što je osobni grijeh Adama (*peccatum originale originans*) kojega razlikuje od grijeha posljedice kod drugih ljudi (*peccatum originale originatum*) na njihovu narav:⁴ lišenje posvetne milosti, ranjena narav, smrt. A vrlo se malo razjašnjava sam istočni grijeh.

Pokušajmo malo pojasniti kako su ljudi zahvaćeni istočnim grijehom.

a) Adam i Eva, metafore sveopćeg grijeha

Očito je da Adam i Eva ne pretendiraju biti historijskim likovima. To su 'mitski' likovi, ne fabula već izraz narativnog tumačenja jedne antropološke istine. Putem njih progovara čovjek kao čovjek. Njihova istina nije povijesna, ali jest egzistencijalna. Ono što se njima navješta nije 'početak' grijeha (povijesno) već 'podrijetlo' u pojedinačnoj slobodi (ontološka struktura). Slika navješta i poučava o univerzalnosti zla.

b) Gdje grijeh postade većim, tu se milost izli u preizobilju... (Rim 5, 20)

Evandjelja ne ignoriraju grijeh; ipak ne čine nikakvu aluziju na Adamovu egzistenciju. Također o njemu ne govori ni Isus Krist. On je više usmjeren na budućnost negoli na prošlost. On otvara bolju budućnost grešniku. Tek se kod sv. Pavla ponovno pojavljuje Adam, ali ne kao posebna figura nego kao usporedba uz Krista. Pa kao što je za njega povijesni Isus sveopći otkupitelj, tako je i Adam historijski i predstavlja univerzalno čovječanstvo.

A kako reče Marcel Neusch u svojoj knjizi *L'énigme du mal*, Pavao je manje osjetljiv na simetriju između Adama i Krista negoli na disimetriju (Rim 5, 15).⁵ A Paul Ricoeur zapisa: „Tip i antitip nisu samo paralelni jedan prema drugom već postoji odnos jednoga prema drugome: 'Gdje grijeh postade većim, tu se milost izli u pre-

4 Usp. R. HORNER, *Problème du mal et péché des origines*, u *Recherches de Science religieuse* (90/1 – 2002.), str. 63–86.

5 Usp. M. NEUSCH, *L'énigme du mal*, Bayard, Paris, 2007., str. 161.

izobilju' (Rim 5, 20)“.⁶ Prema tome, iz Pavlova teksta Rimljanima nije nam protumačen tekst iz Geneze o istočnom grijehu.

c) Augustin, 'izmišljač' istočnog grijeha

Augustin je složio nauk o istočnom grijehu. Istina, i prijašnji crkveni oci govore o tome jesu li ljudi podložni grijehu. Bernard Sesbouë piše: „Sve do Augustinova vremena, kršćanski Istok nije imao pojam istočnog grijeha koji zahvaća sve čovječanstvo, ali je gorljivo vjerovao da je čovječanstvo u stanju odijeljenosti od Boga, u stanju 'korupcije' u odnosu na svoj poziv i radikalnu potrebu za spasom. Bez Kristove milosti čovječanstvo bi otišlo u propast.“⁷ Stoga bi se moglo reći da je Augustin 'izmislio' pojam da bi se suprotstavio s jedne strane manihejcima, a s druge pelagijancima.⁸ Augustin postavlja pitanje: koji su učinci Adamova grijeha na nas? A istočni grijeh jest stvarnost koja je u našoj naravi, a ne po naravi. Zato isti usko povezuje nužnost krštenja i istočnog grijeha.⁹

Tako Augustin, čitajući Knjigu postanka 1-3. i sv. Pavla (Rimljanima), pretvara Adama u povijesnu osobu i povezuje ga s Isusom. Adam postaje osobno odgovoran za grijeh cijelog čovječanstva, kao što je i Krist spasitelj svih ljudi.

d) Koncili o istočnom grijehu. (od Tridentinskog do Drugog vatikanskog)

Prvi su dekreti Tridentinskog koncila (1545.–1563.) posvećeni istočnom grijehu. Iz koncilskog teksta može se uočiti da se iza njega predmnijeva Lutherovo učenje o odnosu krštenja i istočnog grijeha. (Krštenje ne briše iskonski grijeh nego ga ne uračunava – pokriva). Čovjek je i poslije krštenja: *simul peccator, simul justus*.

Interesantna je tvrdnja Tridentinskog sabora. U trećem kanonu o istočnom grijehu kaže: *'transmissis per propagatione, non imita-*

6 P. RICOEUR, *Le conflit des interprétations*, u *Le mal. Un défi à la philosophie et à la théologie*, Labor et Fides, 1986., str. 282.

7 B. SESBOÛË, *La rationalisation théologique du péché originel*, u: *Le péché originel, Heurs et malheurs d'un dogme*, str. 16-18.

8 Usp. Ch. DUQUOC, *Péché originel et transformation théologiques*, L&V 131 (janvier-mars 1977.), str. 41-56).

9 Sv. AUGUSTIN, *De libero arbitrio*, III. 68. BA 6, str. 511.

tione transfusum' = prenosi se rađanjem, a ne nasljedovanjem. Dekret ne kaže da se istočni grijeh nasljeđuje 'nasljedstvom'. Tako da do danas nije razjašnjeno što je određeno rekao Tridentinski koncil.

Drugi vatikanski koncil pripravljen je shemu o istočnom grijehu odbacio.¹⁰ Čak nije usvojeno malo bolje određenje riječi formulacije (*propagatio, generatio*) Tridentinskog koncila.

e) Sekularizacija istočnog grijeha

Kako se danas shvaća iskonski grijeh? Dosta neujednačeno. Kantovo filozofsko razmišljanje o '*radikalnom zlu*' najbliže je istočnom grijehu – '*čovjek je zločest po naravi*'.¹¹ Dok je Rousseauova postavka o 'dobroj naravi' koja se teže usklađuje s iskustvom.

Pokušaj sekularizacije istočnog grijeha nimalo nije razriješio enigmu zla, osobito u odnosu na slobodu. Istočni grijeh ostaje vrlo kompleksan i za naše suvremenike. Već je papa Pavao VI. vidio poteškoću pa je održao predavanje na Gregoriani 1966. na temu: *Istočni grijeh pred znanošću i suvremenom misli*. Grijeh se više gleda s kristološke strane negoli sa strane Adama.

Kako se tumačio istočni grijeh vezan uz Adama, vrlo je teško bilo prihvatiti poligenizam ljudskog roda, zato papa Pio XII. ne dopušta katoličkim učenjacima da se usmjeravaju na poligenizam, baš zbog istočnog grijeha.¹² Također je problem i u shvaćanju '*nasljednog*' grijeha koji se prenosi generacijski. Mnogi se nad ovim shvaćanjem skandaliziraju. Zar je moguće i prihvatljivo da djeca nasljeđuju grijeh roditelja? U svakom slučaju, mogu se konstatirati kod svih ljudi ove neharmonične tenzije: a) tenzija u odnosu prema Bogu (Post 3, 16); b) tenzija u čovjeku – neharmoničnost u ljudskom biću (Post 3, 10); c) tenzija između muškarca i žene u bračnom životu (Post 3, 16); d) tenzija među ljudima – odnos Kaina i Abela (Post 4); e) tenzija između ljudi i prirode - umjesto da uživa u radu, čovjek ga ne prihvaća (Post 2, 15; 3, 17-19).

10 Usp. G-H. BAUDRY, *Le péché originel*, Beauchesne, 2000., str. 184.

11 E. KANT, *La religion dans les limites de la simple raison*, Vrin, 1972., str. 52.

12 Usp. encikliku pape Pija XII. *Humani generis*.

Ove se tenzije shvaćaju kao 'posljedice' prvog grijeha, a ne da su one grijeh. U ovome i jest diskusija što je posljedica, a što grijeh ili manjak u ljudskom biću.

II. TKO JE ODGOVORAN ZA ZLO?

Tko je odgovoran za zlo u čovjeku i svijetu? Bilo da se radi o nedaćama nezaposlenosti, pa sve do razbojništva, pitanje je neizbježno za svakog čovjeka. To je vječno pitanje, pitanje i istočnoga grijeha. Nekada je moguće reći tko je odgovoran za neko zlo, u drugim slučajevima opet biva nemoguće naći zadnji odgovor.

Odakle dolazi zlo? Na ovo je pitanje Camus odgovorio: „Ja se osjećam pomalo kao Augustin koji prije nego je postao kršćanin reče: 'Tražim odakle dolazi zlo i ne nalazim izlaz.'“¹³

Bilo je pokušaja tumačenja u povijesti i u novo vrijeme. I kao da su svi pokušaji dolazili do neke 'konstatacije' kao da u ljudskom biću postoji proturječnost.¹⁴

Pokušajmo i mi u tri točke sintetizirati pokušaje odgovora izvora zla.

1. Božje djelovanje

Neki baš u Boga stavljaju podrijetlo zla. Ovaj stav iznio je Nietzsche pripisujući ga Grcima. Svaka je nezgoda uvijek prije svake ljudske inicijative, pa su tako Grci imaginirali ovo rješenje: zlo je dio same egzistencije kao takve, pa stoga ne treba tražiti drugog odgovornog do Boga. I Homer je mislio da su bogovi odgovorni za zlo u svijetu. Čak i Dostojevski prebacuje odgovornost na Boga kako bi protumačio patnje nevinih. Ivan Karamazov vapi prema nepravednom Bogu: 'Ne može li me se proždrijeti bez traženja od mene da blagoslovim Onoga koji me proždire?'¹⁵

Jedno drugo rješenje ili imaginacija jest da postoje dva Boga, dobar Bog i zao Bog. U vrijeme sv. Augustina to bijaše rješenje manihejaca. Zlo može dolaziti samo od zla, oni su mislili. Zato postoji

13 A. CAMUS, *L'incroyant et les chrétiens*, u: *Essais*, Gallimard, Pléiade, 1965., str. 374.

14 Usp. L&V, br. 226, (Fevrier 1996, t. XLV -1, La violence et Dieu, Rigueur et pardon, F. CHIRPAZ, *La violence dans l'expérience humaine: la fragilité et la puissance*, str. 11).

15 Cit. prema M. NEEUSCH, *L'énigme du mal*, Bayard, Paris, 2007., str. 46; usp. B. DAVIES, *Uvod u filozofiju religije*, 'Biblioteka Scopus', Zagreb, 1998., str. 31-45.

Ove se tenzije shvaćaju kao 'posljedice' prvog grijeha, a ne da su one grijeh. U ovome i jest diskusija što je posljedica, a što grijeh ili manjak u ljudskom biću.

II. TKO JE ODGOVORAN ZA ZLO?

Tko je odgovoran za zlo u čovjeku i svijetu? Bilo da se radi o nedaćama nezaposlenosti, pa sve do razbojništva, pitanje je neizbježno za svakog čovjeka. To je vječno pitanje, pitanje i istočnoga grijeha. Nekada je moguće reći tko je odgovoran za neko zlo, u drugim slučajevima opet biva nemoguće naći zadnji odgovor.

Odakle dolazi zlo? Na ovo je pitanje Camus odgovorio: „Ja se osjećam pomalo kao Augustin koji prije nego je postao kršćanin reče: 'Tražim odakle dolazi zlo i ne nalazim izlaz.'“¹³

Bilo je pokušaja tumačenja u povijesti i u novo vrijeme. I kao da su svi pokušaji dolazili do neke 'konstatacije' kao da u ljudskom biću postoji proturječnost.¹⁴

Pokušajmo i mi u tri točke sintetizirati pokušaje odgovora izvora zla.

1. Božje djelovanje

Neki baš u Boga stavljaju podrijetlo zla. Ovaj stav iznio je Nietzsche pripisujući ga Grcima. Svaka je nezgoda uvijek prije svake ljudske inicijative, pa su tako Grci imaginirali ovo rješenje: zlo je dio same egzistencije kao takve, pa stoga ne treba tražiti drugog odgovornog do Boga. I Homer je mislio da su bogovi odgovorni za zlo u svijetu. Čak i Dostojevski prebacuje odgovornost na Boga kako bi protumačio patnje nevinih. Ivan Karamazov vapi prema nepravednom Bogu: 'Ne može li me se proždrijeti bez traženja od mene da blagoslovim Onoga koji me proždire?'¹⁵

Jedno drugo rješenje ili imaginacija jest da postoje dva Boga, dobar Bog i zao Bog. U vrijeme sv. Augustina to bijaše rješenje manihejaca. Zlo može dolaziti samo od zla, oni su mislili. Zato postoji

13 A. CAMUS, *L'incroyant et les chrétiens*, u: *Essais*, Gallimard, Pléiade, 1965., str. 374.

14 Usp. L&V, br. 226, (Fevrier 1996, t. XLV -1, La violence et Dieu, Rigueur et pardon, F. CHIRPAZ, *La violence dans l'expérience humaine: la fragilité et la puissance*, str. 11).

15 Cit. prema M. NEEUSCH, *L'énigme du mal*, Bayard, Paris, 2007., str. 46; usp. B. DAVIES, *Uvod u filozofiju religije*, 'Biblioteka Scopus', Zagreb, 1998., str. 31-45.

trajni sukob bogova – dobrog i zlog. I nijedan ne pobjeđuje. Na stvo-
renju se uočava ova borba, uočava se mješavina dobra i zla. I ljudsko
tijelo ima svoje podrijetlo u Tamnome bogu, zato je ono zlo. Dok je,
s druge strane, duh plemenit i dolazi od dobrog Boga.

Tako su ovim shvaćanjem sve zlo, bolest, smrt bačeni izvan
ovog svijeta i pripisani nadnaravnoj moći. Tako i novi neopogani op-
tužuju kršćanstvo da je prebacilo zlo u čovjekovu narav, u čovjeka.
Na ovom razmišljanju interesantan je dijalog između patnika i ‘sve-
ćenika asketa’ koji vodi Nietzsche: „Patim: netko mora biti kriv“,
tako misli svaka bolesna ovčica. A njezin pastir, svećenik asket, njoj
kaže: “Imaš pravo, moja ovčice, netko mora biti krivac, ali ti si taj
netko, sam ti i ti si sam taj krivac. – Ti sam i samo ti si krivac za
sebe!”¹⁶

Mnogi i danas ne zabacuju teoriju izvanljudske kulpabilnosti,
iako ne pripisuju krivicu Bogu. Tako i u zlu, koje pripisuju nečem
nepoznatom, pronalaze nešto pozitivno. Isto tako sami se oslobađaju
odgovornosti za događanje zla. Pitanje je mogu li se ove hipoteze
ontološki i psihološki braniti? U svakom slučaju, ovo bi značilo bje-
žanje od mjesta zla tamo gdje jest – u svakome od nas.

2. Čovjekovo djelovanje

Ako podrijetlo zla nije izvan čovjeka, u nekoj izvanjskoj sup-
stanciji, gdje ga tražiti? Sv. Augustin odgovara – u ljudskoj slobodi.
Od ovoga rješenja vrlo je teško odmaknuti se. Ako se neće optužiti
Boga, onda je nužno prenijeti odgovornost na čovjeka.

Sv. Augustin piše: „I pitao sam se što je zlo, i otkrio da nije biće
nego da je izopačenost volje koja se od najvišeg bića, od tebe Boga,
odvratila k najnižim bićima, te odbacuje svoju nutrinu i nadimlje se
željom za onim što je vani.“¹⁷

Znači, zlo pokazuje ljudsku odgovornost. Ovo je Augustinovo
otkriće. I ovo rješenje stvara izvjesnu poteškoću. Polazeći od slobode
još je nekako moguće razumjeti moralna zla, ali što je s fizičkim
zlima? Kako konstatira biblijski pisac, i kako smo već napomenuli
tenzije u naravi, ima izvjesnih zala i prije rođenja: bolno rađanje

16 NIETZSCHE, F., *Généalogie de la morale*, III, § 15.

17 Sv. AUGUSTIN, *Ispovijesti*, VII, 1, 6, 22, KS, Zagreb, 2002., str. 127.

(Post 3, 16), mučenički rad (Post 3, 17), nasilje među ljudima (Post 6, 1), smrt (Post 3, 19). Za biblijskog pisca sve se ove nedaće pojavljuju u 'drugom' vremenu, ne u Božjem već u ljudskom. Za ovo nije odgovoran Bog. Može li se za sve ekstravagancije optužiti samo čovjeka? Tako Augustin, da rastereti samog čovjeka za zlo, preuzima ideju istočnog grijeha. Današnje je čovječanstvo udareno grešnošću, uzrokom svih nedaća, za koje je Adam odgovoran. Tako se ovim stavom Bog oslobađa odgovornosti za zlo. Tako se fizičko zlo može razumjeti kao posljedica dalekog moralnog zla imputiranog prvom čovjeku. A u njega su uključeni svi ljudi, cijelo čovječanstvo.

3. Proces ograničenosti

Treći pokušaj tumačenja odakle dolazi zlo povezuje se s ograničenošću svijeta. Ova teorija usmjerava traženje podrijetla zla u ograničenosti svijeta i ljudske naravi. Ova strukturalna teorija o podrijetlu zla nije nova. Poznata je već u grčkoj filozofiji (Platon: moralno zlo proistječe iz metafizičkog zla) i u novoj (Teilhard de Chardin, Marx – moralno i fizičko zlo neizbježna su posljedica ograničenosti i deformiranosti društva). Prosvjetiteljstvo i Rousseau sve su zlo stavljali na društvenu odgovornost.

Dvije se teorije smještaju između ontološkog zla i nedovršenosti svijeta. Jedna teorija stavlja zlo na čovjekovu slobodu i odgovornost. Ona u zlu vidi deficijenciju ljudske slobode.

Druga opet teorija riskira da Bogu ne prida monstroznu sliku. „Zašto Bog dopušta smrt nevinih?“ – pita se Bartolomeo Spina, učitelj Svete Stolice. I 1523. odgovara, kao dobar učenik sv. Augustina: „Pravo je. Ako ne umiru radi grijeha koji su počinili, umiru kao krivci istočnog grijeha.“¹⁸ Tako istočni grijeh oslobađa Boga. Ipak nam se čini kako treba poći od osobnog grijeha i osobne odgovornosti uz sve nerazumljivosti podrijetla zla. Iako sv. Pavao kaže da ne razumije što se s njime događa: „*Ja zbilja ne razumijem što činim, jer ne činim ono što hoću nego činim ono što mrzim*“ (Rim 7, 15).

18 Citirano prema J. DELUMEAU, *Ler péché et la peur*, Fayard, 1983., str. 273.

III. NEPROTUMAČIVOST PODRIJETLA ZLA

U grijehu ima nešto neprotumačivo, osobito u istočnom grijehu, koji je za neke skoro skandal više negoli rješenje problema zla u svijetu. „Mislim da je početak odgovora ovo: za takvu je misao zlo kategorija djelovanja, a ne teorija. Zlo je ono protiv čega se bori kad se odustalo od njegova objašnjenja“. ¹⁹ Kako kaže Ricoeur, teologija proglašava Boga nevinim, a optužuje čovjeka. Ipak ona samo djelomično optužuje čovjeka i ‘Adama’, a djelomično oslobađa jednog i drugog. To je to treće rješenje.

Uvodi se jedan treći element: zmija, đavao... Tako uvodeći u Adamovu sredinu druge mitske likove: drugoga (Eva), zmiyu, đavla daje naslutiti egzistenciju zla koje prethodi svakoj ljudskoj inicijativi pa tako olakšava čovjekovu odgovornost. Biblijski pisac u svakom slučaju zlo smješta kao ljudski akcident za koji je čovjek odgovoran. Zlo i grijeh izgledaju kao iracionalni čin samoga čovjeka, ali više ovise o čovjeku nego o Bogu. Tako istočni grijeh, zlo, ako se tako može reći, ne spada ni na Boga ni na čovjeka nego na Demona-zmiju-enigmu. ²⁰

Bilo kakav se davao odgovor o izvoru zla, sve teorije pokušavaju negativno pretvoriti u pozitivno. Tako i kršćanstvo pokušava ‘zlo’ iskoristiti u dobru završnicu koja se događa s Isusom Kristom. I tako se zlo izdvaja iz apsurdna svemira. A sve teorije više govore o zlu općenito negoli o konkretnom zlu. A ‘patnja postoji samo kao određen čin’. Zato ako se hoće govoriti o konkretnom zlu, jer zlo postoji samo kao konkretan čin, treba skrenuti pozornost na konkretne zle čine. Neuspjeh je dvostruk.

S jedne strane, nijedna teorija ne uspijeva protumačiti podrijetlo zla u svijetu unutar svojeg shvaćanja svijeta. Kao da zlo nadilazi sva tumačenja i sve teorije. Bez ikakvog umanjenja tumačenja Adamova grijeha (istočnog grijeha), koje usvaja Crkva, ipak ostaje nam podrijetlo zla neshvatljivo. Ako je zlo toliko prostrano da se proteže do dubine bića, ne po stvaranju nego po izopačenoj slobodi, tako se više nitko ne može izvući iz odgovornosti. Tako Dostojevski zapisa:

¹⁹ P. RICOEUR, *Sablazan zla*, u: *Europski glasnik* 12, 2007., Zagreb, 2007., str. 360, usp. i 357–363.

²⁰ Usp. *Péché collectif et responsabilité*, zajedničko djelo, Bruxelles, 1986., osobito članak A. GESCHE, *Dieu et le mal*, str. 73.

„Svi smo mi krivi za sve i svi (i ja više od drugih).“ A to znači ipak da smo svi na neki način odgovorni za grešnost čovječanstva.

Drugi razlog neuspjeha tumačenja izvora zla jest udaljavanje od konkretnog iskustva. S ovog stajališta ove teorije mogu biti odiozne, kao što smo konstatirali u slučaju Joba, kad mu prijatelji mogu ponuditi samo svoju raspravu. Praktično je pitanje ne odakle dolazi zlo nego kako zahvaća konkretnog čovjeka? Egzistencijalno je pitanje: zašto mene zahvaća to zlo? Zašto je u meni? I ovo se pitanje nameće svakome čovjeku. Jedini koji bi na ovo pitanje mogao dati adekvatan odgovor jest Isus Krist. I nije ga dao. Naprotiv, odbacio je bilo koji odgovor, ali se nije odmakao da solidarno živi s onima koji su žrtve zla.

Finalni cilj stvaranja

Ako Isus nije iznio nijednu teoriju o izvoru zla, ipak nije ostao nijem pred zlom. Njegov život biva najveće osvjetljenje ovoga problema. On stavlja povjerenje u Boga. Ne pristupa problemu zla na tradicionalan način nego kao očitovanje djela Božjih. A ovo nas baš iznenađuje. Zapravo, Isusovo je izlječenje slijepaca očitovanje djela Božjeg. Bog se očituje kao spasitelj, a ne kao onaj koji nameće zlo. U slučaju rođenog slijepca Isus nikoga ne okrivljuje već očituje božansku moć i nad zlom.²¹

Na koncu, može se reći da, uz sva povijesna iskustva zla, ono ostaje ipak skoro najveća tajna ljudskog shvaćanja i iskustva. Kao da nam nije rečena zadnja riječ ni s neba ni sa zemlje. Ni Adam i Eva, ni Job, pa ni Isus Krist ne razrješuju enigmu zla u svijetu. Job i Krist istovremeno su svjedoci ljudi patnika i Božje šutnje. Preko njih shvaćamo da patnja, bol, smrt spadaju u egzistencijalnu istinu koju nitko ne može izbjeći.

Dokle god nije protumačivo podrijetlo zla, nije protumačivo antropološki ni podrijetlo nasilja. Kršćanin vidi rješenje u unutar-njem obraćenju čovjeka i čovječanstva i time bi se potisnulo izvore zla. Isto se tako preko Kristove egzistencije, smrti i uskrsnuća neka-ko bolje može razumjeti zlo. Ovdje bi koristila distinkcija koju pravi

21 Usp. F. QUÈRÈ, *Une lecture d l'Évangile de Jean*, D&B, 1987., str. 65-66.

Kant – ‘*posljednji cilj naravi*’ i ‘*finalni cilj stvaranja*’. I u Kristu narav nastavlja svoj kurs, bez da izbjegne zakon neizbježne smrti, a stvaranje mu pruža novo lice. Tako Krist nije ništa promijenio u naravnom redu: zlo je i dalje prisutno. Prema Isusu Kristu, čovjekovo događanje može se razumjeti tek iz njegova finaliteta – finalnog cilja stvorenja. To vidimo iz Pavlove poslanice Rimljanima 8, 18 -24:

„Držim, doista, da patnje sadašnjeg vremena nisu dostojne usporedbe sa slavom koja će se objaviti u nama. Ta cjelokupno stvorenje ustrajno iščekuje ovo objavljivanje sinova Božjih – stvorenje naime bijaše podvrgnuto ispraznosti, ne svojevoljno nego od onoga koji ga podvrgnu – u nadi da će se i samo stvorenje osloboditi ropstva raspadljivosti da sudjeluje u slobodi slave djece Božje. Uistinu znamo da sva stvorenja zajedno uzdišu i da se sva skupa nalaze u porođajnim mukama sve dosad. No, ne samo ona već mi koji imamo prve plodove Duha, sami u sebi uzdišemo ustrajno iščekujući posinjenje: otkupljenje našeg tijela. Nadom smo naime spašeni. A nada koja se vidi nije nada, jer kako se onda tko može nadati onomu što vidi? Ali ako se nadamo onomu čega ne vidimo, postojano ga čekamo.“

I tako cijeli besmisao, zlo, dobiva svoj smisao, zapravo svoje ispunjenje u Isusu Kristu. Takvo je kršćansko nadilaženje svakog zla. A Ivan (Iv 3, 16) navodi Isusove riječi: „Bog je tako ljubio svijet da je dao svoga jedinorođenog Sina da ne pogine ni jedan koji u nj vjeruje već da ima život vječni.“ Prihvaćajući ljudske uvijete, Bog je postao dio njega u Kristu, ‘*co-victime de son monde.*’²² S druge strane, u sredini ljudskih uvjeta, svjedok je neslomljive ljubavi. I u ovome se nalazi nerazumljivost zla. I Isus tvrdi da je ljubav jača od zla.

Završimo ovo razmišljanje o iskonskom zlu riječima Theilharda de Charina u knjizi Božansko ozračje:

„Boriti se protiv zla, zlo svesti na minimum (čak jednostavno fizičko zlo) koje nam prijeti, to je, bez sumnje, prva gesta našega nebeskog Oca; pod nekim drugim vidom bilo bi nam nemoguće shvatiti ga, a još manje ljubiti ga [...].

22 G. MARTELET, *Libre réponse à un scandale. La faute originelle, la souffrance et la mort*. Cerf, 1986., str. 87.

Bog je uistinu onaj koji, tijekom stoljeća, u skladu s općim ritmom napretka, pokreće velike dobročinitelje i velike iscjelitelje. On je onaj koji čak i u onih najnevjernijih nadahnjuje istraživanje svega onoga što pomaže i svega onoga što iscjeljuje [...].

Pri prvom približavanju umanjivanja nećemo znati naći Boga drukčije nego odbijajući ono što nas pritišće te čineći sve što je u našoj moći da to izbjegnemo. Što više budemo u tom času, svim srcem i objema rukama odbijali trpljenje, to ćemo više prianjati uz srce i akciju Božju.²³

---

23 P. TEILHARD DE CHARDIN, *Božansko ozračje*, (prijevod), CuS, Split, 1985., str. 58–59.

Summary

ANTHROPOLOGICAL ROOTS OF EVIL

There is a need of reassessment of the anthropological causes of evil. The permanence of the evil in the man and in the world proposes continually the question: whence and why the evil is present. This question was raised by all religions and all cultures, and everyone tried to find a solution. Is the source of evil the cosmos, God, gods, or man? In these definitions of the sources of evil different interpretations and solutions are proposed. One of the attempts in the clarification of the origin of evil and sin, is the belief about the Original sin. The Bible relieves God of the responsibility for evil and sin, and projects it on the man and his freedom. Anyway, the biblical rhetoric concerning the original sin is a metaphoric one, and therefore it remained a difficult subject for a complete comprehension up to these days. Except for the beginning of the Bible, other books do not mention the Original sin. Jesus does not discuss it either. Paul re-assumes the subject, but in order to stress the universality of Jesus's salvific action, rather than the universality of the Original sin.

Saint Augustin was the first to develop the teaching on the Original sin, in order to reject the pelagianism and maniheism. He linked it to the responsibility of the human freedom. The doctrine about the Original sin and baptism will be proposed by the Council of Trident, conditioned by the Lutheranism.

The new age raises a radical question: who is responsible for the evil in the man and in the world? Where from comes the evil? Is the source God or man, or the developing process of the cosmos?

In spite of all the attempts of explaining, the source of evil remains inexplicable. Jesus himself does not explain the source of evil, although he does not remain speechless confronted to it. His life is the greatest illumination of the problem of evil, being the manifestation of deeds of God. In this way the senselessness of evil comes to its accomplishment in Christ. Through him all evil is surpassed, and love is revealed as stronger than evil.

Key words: *evil, Original sin, nature, freedom, inheritance.*

